

Filosofi, frihet og lydighet

INTERVJU: Hva har kollektiv lydighet og politisk frigjøring med hverandre å gjøre? Det spørsmålet stilles for vinnerbidraget i årets utgave av norgesmesterskapet i filosofi. Salongen har gleden av å presentere et intervju med vinneren, samt vinnerbidraget i sin helhet.

Av Solveig Selseth

Vinneren av årets norgesmesterskap i filosofi ble kåret i begynnelsen av april og førsteplassen gikk til Jakob Jarnes (19) fra IB-linjen (*International Baccalaureate*) ved Kristiansand Katedralskole Gimle. NM i filosofi arrangeres årlig av Filosofiforeningen for videregående skole. Elever fra hele landet konkurrerer om å skrive den beste filosofiske teksten, ut fra et sett av oppgaver de kan velge mellom. Jarnes, som deltok i NM gjennom faget *Theory of Knowledge*, valgte en oppgave som fokuserte på et sitat fra [John Stuart Mill](#) og hans teori om kollektiv lydighet som hinder for frigjøring.

Hvorfor valgte du å delta i dette norgesmesterskapet i filosofi?

– Jeg hørte om konkurransen fra *Theory of Knowledge*-læreren vår. Jeg hadde lest litt om filosofi på egen hånd og jeg hadde begynt å bli interessert i å studere filosofi på universitet en gang i fremtiden. Derfor tenkte jeg at det var en god idé å reflektere og skrive litt filosofi, og første runde i filosofi-NM virket som et greit sted å starte. Da jeg fikk vite at jeg kom videre til andre runde bestemte jeg meg for å bli med, fordi det virket som jeg kunne lære mer om filosofi og kunne få en mulighet til å snakke med andre som er interessert i noe av det samme som meg.

LES OGSÅ: [Filosofi for alle](#) • [Klar, ferdig, tenk!](#)

Hva syns du er det mest interessante temaet innen filosofi?

– Det er nok de delene av politisk filosofi som handler om frihet og opposisjon mot tyranni. Jeg var nok heldig som fikk skrive om dette temaet i konkurransen. Spørsmål om makt i samfunnet, hierarkier, autoritet og økonomi motiverer og stimulerer meg mye. Jeg ville likt å si at det er min empati og min motivasjon til å hjelpe mennesker som er mindre heldige enn meg som gir meg interesse i dette. Men sannheten er at jeg ikke vet hvorfor jeg er tiltrukket til akkurat denne delen av filosofi. Det kan være alt fra samtaler jeg har hatt med andre, historier jeg har lest eller ønsket for å ta vare på folk som lider som har inspirert meg til å undersøke og lære mer om slike temaer.

Personlig er Jarnes glad i å lese. Han leser både skjønnlitteratur og sakprosa, men foretrekker science fiction og bøker om [historie](#) og [politikk](#). Nå har han også falt for filosofien, men er imidlertid kritisk til deler av *Theory of Knowledge*-faget på IB-linjen.

Hvorfor bestemte du deg for å ta faget Theory of Knowledge?

– Det er et obligatorisk fag; alle som går på IB-linja må ta det. Man blir vurdert i faget ved å skrive et essay med en av seks titler som man kan velge imellom. Det er restriksjoner på hvor mange ord man kan skrive og kriteriene for hvordan man skal argumentere er fryktelig mye strengere enn oppgaven vi fikk i filosofi-NM.

Hovedtemaet i faget er, etter min mening, å være kritisk til hvordan man får ny kunnskap, og mye av faget går ut på å reflektere rundt hvordan man mest effektivt kan finne ny kunnskap som man kan være sikker på er riktig.

– Det er jo viktig det, men jeg tror at elever kunne ha lært mye mer hvis de kunne ha hatt mer frihet til å velge hvordan de skulle skrive essayene selv. På grunn av måten elevene blir fortalt de må skrive, og på grunn av vurderingskriteriene som setter grenser på hvordan det er mulig å skrive essayet og fortsatt få en god poengsum, er det store begrensninger på hvordan essayene blir skrevet.

– Det er mulig å lære noe i en Theory of Knowledge-time, men det er helt opp til individuelle lærere; de obligatoriske oppgavene som elevene må gjøre og blir vurdert etter lærer dem veldig lite. Jeg mener også at det er svært ironisk at et fag som er ment å fremme kritisk tenkning og det å være skeptisk til kildene man bruker er så fryktelig lukket for originale måter å se på problemer eller kreative løsninger på oppgaver. For å være sikker på kunnskapen sin må man stille spørsmål ved akseptert kunnskap og aksepterte akademiske normer.

Man må prøve å løse problemer på nye måter og finne kreative løsninger på problemstillinger. Er ikke dette noe av det viktigste vi lærte fra den vitenskapelige revolusjonen?

Tross visse kritikker til sitt videregående-fag, anser altså Jarnes filosofien som viktig og interessant. Men han har flere interesser og er ikke sikker på hvor fremtiden vil bringe ham.

Ser du for deg å fortsette med filosofi i fremtiden?

– Ja, jeg tror jeg kommer til å fortsette. Jeg tror nok jeg kommer til å lese og tenke på filosofi så lenge jeg lever; det er tross alt noe som jeg synes er veldig tilfredsstillende. Jeg har lyst til å studere filosofi og muligens skrive litt mer filosofi selv, men det kommer an på hvilke valg jeg kommer til å ta i fremtiden og jeg tør ikke prøve å forutse hva jeg kommer til å gjøre. Jeg har et ønske om å skrive innenfor filosofi, men jeg har mange ønsker om å gjøre mye forskjellig som aldri ender opp med å skje. Akkurat nå ser fremtiden min ut som et spørsmålstegn, og hvor mye jeg kommer til å være involvert i filosofi i fremtiden er intet unntak.

LES OGSÅ: [Støvbørsting av tenkere i den liberale idétradisjonen](#) • [Menneske, natur og samfunn](#)

Som del av NM ble deltakerne invitert til å delta på arrangementet *Filosofidagen*, der det ble holdt flere foredrag og gruppesamtaler. Vinnerne av første runde fikk utdelt diplom. Jarnes står som vinner av den andre og siste runden i NM.

Hva syns du om konkurransen?

– Det er kanskje ikke spesielt overraskende at han som vant NM i filosofi likte konkurransen. Arrangementet lar ungdommer snakke med andre og dele deres tanker om filosofiske temaer og jeg synes det er en grei måte å få litt flere til å reflektere over noen viktige spørsmål. Hvis jeg kunne valgt tema til foredragene og gruppesamtalene på filosofidagen hadde jeg inkludert mer om [politiske ideologier](#) og hvor makt ligger i samfunnet, fordi jeg synes at det er alt for lite snakk om og debatt rundt dette i media og skoler. Jeg mener at folk i demokratiske samfunn burde være bevisste på hva slags ideologi og filosofi som ligger bak hvordan samfunnet er strukturert, og jeg tror at mange flere hadde ønsket å forandre samfunnsstrukturer hvis det var mer diskusjon rundt det.

Konkurransen gir noen få ungdommer med skriveglede en mulighet til å lære mer om filosofi, og det synes jeg er bra. Jeg skulle bare ønske vi kunne spre interesse for filosofi til flere folk, spesielt folk som aldri har hatt noen interesse for filosofi tidligere og som kanskje tror at filosofi bare er pretensiøse diskusjoner om abstrakte temaer som ikke har noen betydning for livene deres.

– Det er fryktelig vanskelig å spre interesse for filosofi til en stor befolkning, så jeg kan ikke gi skyld til konkurransen for å ikke nå nok folk. Allikevel tror jeg det er lett å glemme at de fleste som blir påvirket av mange problemer som vi diskuterer i filosofi tenker for lite på disse problemene. Det synes jeg vi burde prøve å forandre.

Vinnerbidraget¹

Av Jacob Jarnes

War is an ugly thing, but not the ugliest of things: the decayed and degraded state of moral and patriotic feeling which thinks that nothing is *worth* a war, is much worse [...] A man who has nothing which he is willing to fight for, nothing which he cares more about than he does about his personal safety, is a miserable creature who has no chance of being free, unless made and kept so by the exertions of better men than himself.

John Stuart Mill, *The Contest in America* (1862:31)

Dette sitatet fra John Stuart Mill sammenlikner to situasjoner som, ifølge ham, skaper umoralsk handling: [krig](#) og det å avholde seg fra krig på grunn av en mangel på forpliktelse til mål eller dyder. Mill hevder at å tro at det aldri finnes noen tilstrekkelig grunn til å gå til krig er verre enn krig selv. Videre argumenterer han at det er umulig å være fri hvis en ikke er i stand til å finne mål eller moralske forpliktelser som en er villig til å kjempe for. Dette antyder et fundamentalt forhold mellom frihet og arbeid; [frihet](#) kommer fra arbeid som er utført av folk som er forpliktet til å oppnå frihet og å kjempe mot tyranni. Mill skriver til slutt at det bare er andres anstrengelser som kan bevare friheten til dem som nekter å kjempe for en forpliktelse. Hvis en tror at frihet må beskyttes av kamp rettet mot konsentrert makt i samfunnet kan en forstå at de som nekter å kjempe for frihet ikke har noen mulighet til å være frie med mindre noen andre kjemper for dem.

For å tolke et sitat av John Stuart Mill på en god måte burde en være klar over hans ideologiske perspektiv. Mill var en filosof fra den klassiske liberale tradisjonen; motstand mot undertrykkelse og kontroll over mennesker av autoritære institusjoner var viktig for ham. I hans tid lå konsentrert makt trygt i hendene til kirken og staten, som er grunnen til at han ville separere dem og at han var en forkjemper for personlige rettigheter. I tillegg, og muligens viktigst av alt, var han imot alle former for ubegrenset dominans og autoritet utøvd over uskyldige mennesker av kirken eller staten.

Hvis en ser på Mills sitat fra denne synsvinkelen får man en bedre forståelse for argumentene hans. For eksempel ser vi at hans definisjon av frihet, i hvert fall den mest relevante for dette sitatet, er fravær av tvang og kontroll fra tyranniske institusjoner. Folk er frie når de har muligheten til å handle uten tvang eller begrensninger pålagt av autoritære institusjoner slike som staten eller kirken. I denne konteksten er det passende å relatere kamp og motgang til det å oppnå frihet. Historiens største eksempler på oppnådd frihet involverte mye hardt arbeid fra store antall mennesker. For eksempel krevde det fantastisk mye hardt arbeid å avskaffe [slaveri](#).

LES OGSÅ: [Fridom eller eigedom](#) • [Frihetens pris](#)

Om vi bruker Mills argumentasjon når det kommer til slaveri forstår vi at det var umulig for slavene som ikke kjempet for deres egen frihet å bli frie. Som Mill sikkert var klar over eksisterte slaveri i hundrevis av år uten å bli avskaffet. Slaveriet ble avskaffet av folk som ofret sin egen sikkerhet for å forbedre samfunnet. Dette var av høy relevans i 1862, da Mills sitat ble utgitt, siden den amerikanske borgerkrigen var utløst nettopp på grunn av konflikter om slaveriets avskaffelse. Uten det harde arbeidet og kampen som ble kjempet av millioner av slaver og frie mennesker som var villige til å kjempe for frihet ville slaveriet aldri ha blitt overvunnet. Det samme er sant om de demokratiske revolusjonene i Amerika og Vest-Europa. De ville vært umulige å oppnå uten de harde anstrengelsene til folk som trodde at å innføre [demokrati](#) ville vært en stor forbedring i samfunnet. Dette støtter Mills påstand om at det finnes et forhold mellom strev og frihet.

Uten motgang vil alle dominerende institusjoner i samfunnet forsøke å utvide makten deres gjennom alle tilgjengelige midler. De vil utnytte uskyldige, ta kontroll over ressurser og

ellers gjøre alt som opprettholder makten deres. Mill har rett når han hevder at folk som nekter å kjempe imot undertrykkelse lar slike institusjoner hemme personlige friheter.

Han mener at de "bedre menn" er de som kjemper for alles friheter i samfunnet selv om de vet at de setter seg selv i fare. De strever for alles mulighet for frihet, mens de "miserable skapningene" som kun er bekymret for sin egen personlige sikkerhet er egoistiske og, i motsetning til de "bedre menn", ikke handler på vegne av resten av samfunnet. Det er klart at Mill verdsetter arbeid som er gjort for å fremme et mål en er forpliktet til, slik som arbeidet utført for å avskaffe slaveri. Han viser også forakt for likegyldighet mot å forsøke å forbedre samfunnet.

Kontroll over individer i et samfunn er bevart gjennom en likegyldig befolkning. I dette tilfellet er likegyldige folk de som tror at forsøk på å endre samfunnet er nytteløst og derfor bestemmer seg for å ikke involvere seg politisk på noen måte. Strukturen i samfunn som er dominert av tyranni slik som monarkier, diktaturer eller oligarkier opprettholdes gjennom lydigheten til borgerne. Tross alt er alle hierarkier avhengige av at de som er på de lavere nivåene i hierarkiet er lydige. Hvis et tilstrekkelig antall mennesker i en hierarkisk institusjon gjør opprør og krever at forandringer blir gjort, blir institusjonen oppløst med mindre forandringene blir oppfylt. Jo større og mektige hierarkiene er, desto vanskeligere er de å påvirke. Derfor har diktaturer og generelt tyranniske regimer eksistert så lenge selv om deres eksistens forårsaker verre levekår for de fleste innbyggerne. Tyrannier foretrekker lojale og lydige befolkninger, men en likegyldig en er fortsatt akseptabelt for dem.

Det å tro at en autoritet burde styrtes vil ikke forandre samfunnet med mindre disse overbevisningene fører til handling.

Det er bare når folk organiserer seg, protesterer eller gjør opprør at tyranniet kan bli overvunnet. Folk som ikke har verdier eller mål som de er forpliktet til er ikke bedre enn de som støtter tyranniet. Den "miserable skapningen" som Mill refererer til er en person som erkjenner tyranniet, men nekter å kjempe imot det, og som dermed lar det fortsette.

Mill sammenlikner det umoralske som oppstår av krig med det som oppstår fra personer som ikke har noen mål eller verdier som de er villige til å kjempe for. Han konkluderer med at sistnevnte er verre. Kan dette virkelig være sant? Krig har forårsaket en utenkelig mengde med lidelse og ødeleggelse innenfor menneskesamfunn. Det er mulig at Mill mener personer som nekter å streve for frihet er verre kan være at likegyldighet til tyranni kan opprettholde det. Grunnen til at engelske imperialister kunne utnytte indere under deres koloniale fortid, grunnen til at USA kunne invadere Vietnam og nærmest ødelegge Vietnam som en sosial og kulturell enhet, og grunnen til at det nazistiske regime i Tyskland under andre verdenskrig kunne drepe millioner av uskyldige er at samtidig som disse regimene begikk disse forferdelige handlingene gjorde de privilegerte borgerne av disse landene veldig lite, om noe i det hele tatt, for å stoppe dem. Faktisk var det mange intellektuelle og personer i respektable posisjoner i samfunnet som støttet grusomhetene. Jeg er

veldig enig med Mill når det gjelder dette. De som best kan hindre voldelige regimers forsøk på å utnytte, drepe og kontrollere folk er privilegerte borgere som er økonomiske sikre og har relativ frihet i samfunnet. Intellektuelle, professorer og økonomiske ledere er gode eksempler. Hvis disse personene finner seg selv i tyranniske regimer er det deres ansvar å motstå det tyranniet etter deres beste evne, ettersom at passivitet fra dem kan føre til umoralske handlinger fra tyranniske institusjoner.

Mange, om ikke alle, stater og autoritære institusjoner bruker vold og undertrykkelse for å utvide deres makt og innflytelse hvis det er i deres interesse å gjøre det. For å hindre inngrep mot personlige friheter må folk organisere seg kollektivt for å motstå institusjoner som handler slikt. De som gjør dette i håp om å forbedre samfunnet, til tross for at de setter seg selv i fare, utfører moralske handlinger. Alle som erkjenner lidelsen forårsaket av tyranni har et ansvar om å informere om og organisere folk for å hindre alle handlinger som forårsaker denne lidelsen. Kun i samfunn hvor denne moralske tankegangen er anerkjent og akseptert kan det bli forbedring.

LES OGSÅ: [Til forsvar for frihet](#) • [Friheten som oppdragelse](#)

Litteratur

Mill, John Stuart 1862. *The Contest in America*. Boston: Boston, Little, Brown and Company.

Noter

¹ Teksten var opprinnelig skrevet på engelsk, da alle essays i NM i filosofi skrives på engelsk, eller tysk/fransk hvis engelsk skulle være morsmål. Jarnes har oversatt teksten til norsk for Salongen.